

АЛЕКСАНДАР М. МИЛАНОВИЋ *

Филолошки факултет
Универзитета у Београду

ОДРАЗ СТАНДАРДНОЈЕЗИЧКЕ СИТУАЦИЈЕ У НОВИНАМА ЧИТАЛИШТА БЕОГРАДСКОГ (1847–1849)¹

У раду се анализирају текстови објављени у *Новинама читалишта београдског* који су доносили анализе и коментаре актуелне српске стандарднојезичке ситуације. У *Новинама* се детаљно прати рад Друштва српске словесности и пропагирају идеје о даљем нормирању доситејевског славеносрпског језика. Указује се на бројне актуелне језичке проблеме, пре свега у области графије и лексике. Вукова реформа се игнорише или отворено напада, па се значај преломне 1847. године из садржаја *Новина* не може ни наслутити: Вуков превод *Новой завети* је брутално нападнут преузимањем Лазићевог текста из *Подунавке*, Његошев *Горски вијенац* се само узгредно спомиње, док Радичевићеве *Песме* и Даничићев *Рат за српски језик и право* нису ни регистровани.

Кључне речи: стандардизација, језичка норма, језичка ситуација, славеносрпски језик, доситејевски језик, вуковски језик, Јован Стерија Поповић, Вук Караџић

0. Улога штампе у стандарднојезичким превирањима. Чини се да још увек у лингвистичкој литератури није довољно наглашен допринос уредника и новинара српских дневних новина и часописа у процесима стандардизације српског језика. Највећа пажња поклањана је по правилу, а са пуним правом, улози Димитрија Давидовића и Димитрија Фрушића, уредника новина које су се прво звале *Новине сербске*, а потом *Новине србске*, у победи Вукових стандарднојезичких начела током периода 1813–1822. И бројна друга публицистичка гласила, међутим, у 19. веку су

* aleksandar.jus@gmail.com

¹ Рад је са мањим изменама прештампан из књиге *Вуков век*, Београд: Чигоја штампа, 2018, 207–227.

суштински одређивала превагу у борби стандарднојезичких концепција јер су била најдоступнији механизми преношења филолошких идеја и једини медији за преношење језичких полемика. Вук Караџић је од почетка своје реформе схватио важну улогу штампе, па је своје значајне активности везао за *Новине српске*, којима је у једном тренутку био и уредник. И Сава Мркаљ је допуне и измене својих филолошких погледа изнетих у *Салу дебелога јера* (1810) јавности понудио преко истих новина 1817. године, што су следили многи заинтересовани за судбину српског језика. Касније је и друга штампа преузимала улогу платформе за изношење српских стандарднојезичких погледа, а не треба потценити ни значај објављивања преведених филолошких радова значајних слависта.

1. Новине читалишта београдског и српска култура. Први број недељника *Новине читалишта београдског* (у даљем тексту: *Новине*) појавио се 3. јануара 1847. године, односно на почетку године која ће по многим параметрима касније бити одређена као преломна за новију историју српске културе. Ово гласило излазило је до 2. јануара 1849. године, свега две године, и детаљно је описало буран историјски период културне и политичке борбе српског народа у различитим државама, истовремено преносећи политичке и друге вести из света. У литератури је већ указивано на важност *Новина* за развој српске културе (Бјелица 1968: 39), а посебно се истицало да су то биле прве незваничне новине у Србији, тј. прво гласило које није издавала или финансирао влада, и које је због тога стајало наспрам званичних *Српских новина* (Бјелица 1983: 120). И поред наведених чињеница, Јован Скерлић (1966: 47–48) у прегледу развоја српске штампе посветио је *Новинама* сасвим мали простор, испуњен подацима без коментара и вредновања.

1.1. *Новине* је покренуло Библиотечко друштво „Србско Читалиште у Београду”, основано 1846. године, као прва српска институција тога типа.² Први уредник био је Павле Арс. Поповић, „секретар Совјета, књижевни критичар, историчар, професор Универзитета и члан Српског ученог друштва” (Матицки 2016: 446).³ Током 1848. и 1849. уредник је био Петар Радовановић, правник, професор Лицеја, секретар Попечитељства просвештенија и такође члан Друштва српске словесности. Наведено сведо-

² У литератури постоје недоумице око имена институције: „У обновљеној Србији прва јавна читаоница била је ‘Српско читалиште у Београду’ (‘Читалиште београдско’) које је на улазу имало натпис: ‘Београдско читалиште српско’” (Нешић 2008).

³ Овај правник био је и уредник *Новина српских* (*Новина сербских*), а редовни члан Друштва српске словесности постао је 1844. године.

чи о блискости Српског читалишта у Београду са најзначајнијим научним и културним институцијама у Србији, па ће се и ставови о српском језику у *Новинама*, без обзира на њихову формалну независност, у потпуности поклапати са званичним ставовима тадашњег министарства просвете, али и са преовлађујућим филолошким ставовима у Друштву српске словесности.

1.2. Међу истакнутим сарадницима *Новина* у области културе, литература је већ нагласила имена Јована Стерије Поповића, који је уређивао књижевну рубрику, потом Симе Милутиновића Сарајлије, Сергија Николића, Милована Спасића и др. (Нешић 2008, Матицки 2016: 447). Наведеном списку ваља додати и Илију Захаријевића, још једног члана Друштва српске словесности и аутора познате граматике српског језика, објављене 1847. године.⁴ Сагледавање опуса значајних сарадника *Новина* упућује нас на закључак да су они имали делимично различите концепције српског стандардног језика и посве различите визије њихових примена: док је Стерија своје филолошко деловање првенствено везао за идеју колективне кодификације научне терминологије у оквирима Друштва српске словесности (чији су чланови, поред до сада истакнутих, били и Сима Милутиновић Сарајлија, Сергије Николић и други сарадници *Новина*), дотле је Захаријевић своју граматичку кодификацију спровео ванинституционално. Све је, међутим, окупљала идеја о потреби нормирања доситејевске форме славеносрпског језика, са свим њеним препознатљивим симболима од графије и ортографије до барокне реченице.

1.3. Из савремене перспективе занимљива је уређивачка концепција *Новина*, будући да су оне по форми и структури биле тачно на граници између недељника и дневних новина. Иако им је тежиште било на праћењу политичких збивања у земљи и иностранству, у првој години излагања у њима је било и много вести везаних за српску културу, пре свега за развој и богаћење библиотека. Због промене политичких прилика и бурних револуционарних догађаја, од 1848. године све је мање вести из културе, а све више извештаја из „Војводовине српске”: наслове рубрика попут „Просветне вести” (Ч. 2, 10. Јануарија 1847, 16), „Књижевне вѣсти” (Ч. 19, 9.

⁴ Иако је описивала граматичку структуру народног језика, Захаријевићева граматика наишла је на изразито негативан пријем код Ђуре Даничића (1925: 110): „Ова је књига жалосно свједочанство како смо далеко отишли за 30 година у познавању својега језика. [...] Ја не ћу даље у њу дирати, нити ћу помињати осталијех небројенијех погрјешака у њојзи, само велим да је она на грдну штету и срамоту нашу свијет угледала.”

Маја 1847, 152), „Књижевно” (Ч. 4, 24. Јануаріа 1847, 32), „Театеръ” (Ч. 27, 4. Юліа 1847, 211) или „Позориштне вѣсти” (Ч. 39, 26. Семптемвриа 1847, 308), смењују наслови „Войводовина Србска” (Ч. 31, Юліа 23. 1848, 264), „Србско Войводство” (Ч. 47, 12. Новембра 1848, 386) или „Ратни гласови” (Ч. 48, 19. Новембра 1848, 396).⁵ Јасно је дакле да је у *Новинама* национална концепција превазилазила државне границе и да су се са пуном пажњом пратила дешавања пре свега у српској „Војводовини”, али и на другим српским језичким територијама. „Уређивачка политика *Новина* у основи је пратила и заступала политичке принципе Гарашаниновог „Начертанија” (Нешић 2008), а оне су неретко преносиле и информације о активностима које је предузимао „Попечитељ Внутренни Дѣла Г. Иліа Гарашанинъ” (Ч. 28, 11. Юліа 1847, 213).

За разумевање стандарднојезичке концепције у *Новинама* значајни су били, наравно, и политички ставови редакције, али и њена културна политика: „Све што се у култури ондашње Србије догађало било је најпре размотрено у *Београдском читалишту*” (Нешић 2008). Све активности у оквирима културнога живота сагледаване су, додуше не превише често, и из језикословног угла, чему је тон и правац давао пре свих Јован Стерија Поповић.

1.4. Културни и политички утицај *Новина* јако добро илуструје и број претплатника, који се повећао са 980 у 1847. на 1.115 у 1848. години (Ч. 1, 2. Јануаріа 1848, 413), што је био велики успех, али је за годину 1849. опао на тако мали број да су се новине угасиле. Ваља нагласити да су *Новине* већ имале јаку конкуренцију и да су неретко улазиле у полемику са другим српским гласилима која су заступала различита уверења. Па ипак, већ после месец дана излагања имале су двоструко више претплатника него *Србске новине*, што „su postigle pre svega zahvaljujući dobro organizovanoj spoljnoj saradnji i pisanju o unutrašnjim problemima” (Бјелица 1983: 120). Првобитни успех *Новина* није спречио неретку судбину тадашњих гласила у Србији – њихово брзо гашење услед смањења броја пренумераната.

⁵ Ч. 50, 3. Декемвра 1848, 409–410: „Но и преко, како су ратна времена наступила, како су разни народи тек. године покренули се, и отудъ разнымъ догађајима поводъ дали, па како є свакій кои читати зна, радъ знати, шта се у Србскомъ, и шта у осталомъ свету збыва, продужиће се у њима, као у повѣстнициы описаніе разны овы збытія и догађая, нарочито и зато, да свакій Србинъ у Србиі знати може, шта браћа наша у држави Аустрійској чине; да може и то знати, како ствари њіове, коє су изъ овы новина познате, теку, и хоће ли, када, и како у предпріятію своме успѣти.”

2. Однос према српским културним и научним институцијама. Утицај деловања Друштва српске словесности био је несумњив у уређивачкој концепцији *Новина*, а о раду прве научно-културне институције основане у престоници непосредно се и константно извештавало. Са друге стране, деловање Матице српске се готово сасвим игнорисало, па се из новосадске институције нису преносиле ни актуелне вести о битним стандарднојезичким процесима, на пример информације о расписаном и завршеном конкурс за српску граматику. О резултатима овога конкурса, наведимо као контраст, известиле су и Штурове новине у Словачкој, али не и београдске *Новине*. Узроке оваквог става редакције према Матици српској ваља тражити пре свега у односу Јована Стерије Поповића, уредника културне редакције, према новосадској институцији коју је напустио, и према којој је после одласка у Београд био сасвим равнодушан.⁶ Овакав став редакције на занимљивости добија ако се у обзир узме чињеница да су стандарднојезички ставови обеју институција, Друштва српске словесности и Матице српске, у овоме периоду били веома блиски, што може доказати и упоређивање графије, ортографије, језика и стила у њиховим гласилима, али и увид у суштину филолошких радова објављених у њима.

2.1. Већ у „Числу 3.” од „17. Јануарія 1847. године” на ступцу 23 *Новине* доносе извештај са годишњег, тј. „главног заседанија” Друштва српске словесности, и посебно истичу: „Међу свршенимъ друштва пословима нарочито су напоменута два дела: Гласникъ, обштій друштвений посао, и Забаве за децу, сачинѣніе редовногъ члена Г. Архимандрита Гаврила Поповића.” Читаоци се детаљно обавештавају о форми, концепцији и тиражу *Гласника Дружтва Србске Словесности*: „На то є садъ Друштво одредило, да се Гласникъ, као књига, коју ће по свой прилици и нарочито изъ почетка само изображеніи требати, не у више него само у 1000 комадиі печата”.

У рубрики „Књижевно” уредник Јован Стерија Поповић, потписан само као „Учр.”, објавио је у Ч. 32, 8. Августа 1847, на ступцу 252, кратку информацију о објављивању две публикације, дајући предност *Гласнику*. Из текста дознајемо и цену *Гласника*, као и податак да се могао купити у бољим књижарама, а читамо и препоруку ширем аудиторијуму:

Овы дана изашао є изъ Књигопечатнѣ у Београду „Гласник Дружтва Србске Словесности”, и продає се кодъ познати Књигопродаваца по 6 гр, – а у Новомъ-Саду є изишла и овамо приспѣла: „Исторія славенскогъ богослуженія

⁶ Однос Јована Стерије Поповића према Матици српској, зачудо, није привлачио већу пажњу истраживача, а најдетаљније је описан у Милисавац 1986.

(и писменства) код славена западне (римске) цркве одъ Г. А. Стоячковића, кое цена є по объявленію 8 гр. – Обе ове књиге одликују се важношћу своіомъ између новіи производа нашегъ књижества, и као такве свакоме њ љубително препоручуемо.

И у „Числу 1.” од „2. Јануаріа 1848. године” *Новине* су опет пренеле информације са годишњег, тј. „главног заседанија” Друштва српске словесности, сада наглашавајући речи Сергија Николића да је за Друштво потребно „најпре и најпре што већій брой књига набавити, и тако мало помало єдну јавну књижницу установити; прочитавши затимъ списакъ назначены Руски књига, Славнопознатимъ Чехомъ Г. Павломъ Шафарикомъ, кои се у књижници нѣговой налазе, и кое бы онъ за врло умерену цену Србскоме Друштву уступио” (3–4). Вођена је чак и полемика са *Србским новинама*, званичним гласилом, око прецизности финансијског „известија” Друштва (Ч. 9, 27. Фебруара 1848, 75).

Оглас Друштва за књигу „Часови благоговѣнія”, у којем се истиче језик и стил превода уз наду да ће бити „поњатан и јасан”, сведочи о новом детаљу битном за опис стандарднојезичке ситуације, јер суптилно наговештава да је средином 19. века било и превода без ових пожељних особина, односно нуди имплицитну критику квалитета језика и стила у њима: „Дружтво се нада, да ће слогъ, кога се преводитељ држао, свакомъ читателю понятанъ и јасанъ быти” (Ч. 33, 6. Августа 1848, 282).

2.2. О активностима Матице српске *Новине* су неупоредиво мање писале, свдећи информације пре свега на сувопарне вести о договорима између институција, као и о књигама које је она старија поклонила Читалишту, на пример: „Исто тако є Матица Србска у Пешти усрдствовала 1 екземпляръ Лѣтописа І ч. за тек. год. на поклонъ послати овоме Читалишту и заєдно обећати будуће одъ сваке књиге, коју она издала буде, по єданъ екземпляръ књижници нашегъ Читалишта на даръ давати.” Кратке информације овога типа касније су се редовно понављале, на пример: „Књижници Читалишта нашегъ поклонили су: Матица Србска 1. књ.” (Ч. 40, 3. Октовриа 1847, 314), и сл. Из примера се види да се у вези са Матицом српском региструје заправо само њена библиотечка делатност, док су научна, културна и издавачка активност ван фокуса интересовања уредника и журналиста у *Новинама*.

3. Сукоб класицизма и романтизма. Милорад Павић (1979: 21) већ је одавно констатовао како се 1847. може сматрати и годином победе романтизма над класицизмом и предромантизмом, што ваља довести у ди-

ректну везу са победом народног језика над славеносрпским у књижевности. У *Новинама* је директан одраз те борбе видљив из двају посмртних слова Сими Милутиновићу Сарајлији, објављених у Ч. 2 9. Јануарија 1848, у којима се преминули песник прво смешта у контекст класицизма, а потом у другом тексту у контекст националног романтизма. Тако у првом тексту, на 10. ступцу, читамо: „Духъ твой ће се са духомъ Омира, Хорація, Виргилија, Пиндара, Клопштова Шекспира и свію нѣму сродны састати и поздравити.” Одмах потом, међутим, следи текст сасвим другачијег усмерења, у којем је потенцијални симбол лире замењен „јаворовим гуслама”, а песник смештен готово искључиво у српски, само делом и словенски, народски контекст. Наглашава се истовремено да је интегративни фактор на различитим територијама, осим обичаја (тј. гусли) управо српски народни језик:

На жалость свакомъ Србину и Славенину 30. Декемвр. пр. год. преселио се у вѣчность врлый Србинъ и Родолюбацъ, Славный Поета Србскій Сима Милутиновић Сарајлија, и пуче жица на яворовымъ гуслама, одъ кои є гласа пре све горе Шумадіе ориле, а равно и планине: Фрушка, Шара, Комъ, горди Витошъ и Романія, гди се само Србскимъ езыхомъ говори нѣма одекомъ одговарале.

4. Информације о стандарднојезичкој ситуацији. *Новине* су током двогодишњег излагања забележиле низ занимљивих социолингвистичких детаља који до сада нису регистровани и анализирани у литератури. Тако се у њима, на пример, истиче и функција позоришта као значајног механизма у прихватању, примењивању и ширењу језичке норме. Не чуди што ове механизме примећује и тумачи пре свих човек театра, увиђајући у позоришном изразу актуелних српских глумаца и добре и лоше стране, као у следећем Стеријном тумачењу (Ч. 27, 4. Јулија 1847, 211):

Као слѣдство едно небраженія таковогъ у ученію и то ће быти, што неки одъ исты позориштника свакояке ошибке у говорима своимъ чине, н. п. место: мени, теби (на пытанъ, коме) говоре: мене, тебе, и т. д. коє сачинитель заиста ни еданъ не пише, а коє съ позоришта чути яко вређа и слушателъ, правилномъ говору навыкнуते, као и саму правилность языка, коя треба да се разпростиρε и утврђує са овога заведенія, а не да се квари.

Видљиво је да Стерија запажа глумачка одступања у односу на написани текст драме, и анализира све негативне стране оваквих огрешења. Прво, морфолошки дијалектизми у деклинацији заменица у односу на пројектовану норму доситејевског славеносрпског језика (као и вуковског),

вређају језичко осећање образоване публике, „правилном говору навикнуте”.⁷ Друго, позориште треба да допринесе прихватању, примењивању и ширењу језичке норме, а не њеном кварењу у смеру враћања регионалном и дијалекатском. Наведено Стеријино указивање на дијалектизме и њихово жигосање у говору глумаца истакао је и М. Матицки (2016: 448).

5. Вредновање конкурентних језичких норми. У првим бројевима *Новина* посебна пажња посвећена је чистоти језика у документима Читалишта, па тако Стерија, потписан само као „Еданъ Членъ Читалишта” (Матицки 2016: 448) у Ч. 6, од 7. Февруарія 1847, на ступцу 46, замера како је „Госп. Др. М. Спасићъ, као Књижничаръ Читалишта” језичко-стилски за Главну скупштину срочио, а потом и написао „извѣстіе о Библиотеки, кое є и у 3. Числу Новина Читалишта печатано.” Просветитељски искази о значају језика у новинама, тј. граматичици и правопису у њима, измешани су са исказима у којима доминира шаљив, ироничан и подругљив тон при навођењу и коментарисању примера за огрешење о језичку норму:

У осталомъ не могу не изјавити желю, да Г. Учредникъ не пушта у свѣтъ саставке са тако силнымъ погрѣшкама. Я оставлямъ на страну горе назначене и іошть друге ошибке противу Логике ; али баръ Грамматика нека є честита, и ортографія правилна ; еръ се Новине зато издаю, да люди што науче, а не да и оно, што знаду, покваре. Шта є то на пр. прилозе, у за нь и опредѣлене каталозе, у Каталогѹ се уписую, оstadцы, у найвећимъ степенѹ, никако богатство, како важности, штали слога (ел’ то штала?) хрѣпи (обычна погрѣка ђака малы по школама) черезъ, Божіймъ (двапутъ) радость, частъ, іошть, разумногъ, изъ, болѣи поредакъ, найманѣи даръ, егземплара, егземпларъ (но ово є латинска рѣчь, може се и опростити.) свѣи и наймудріи люди, издати кнѣига, изъ колико части и т. д.? Да нисамъ имао рукописа у рукама, реко бы, да су то погрѣшке типографа, и да су съ намѣромъ у свѣтъ пуштене.

Опет ваља истаћи Стеријина иноваторска размишљања о механизмима ширења језичке норме: поред улоге позоришта, сада се истиче и улога штампаних медија. Суштина овога текста лежи, дакле, у Стеријиној поставци о доситејевском славеносрпском језику као нормираном идиому са устаљеном графичком, ортографичком и граматичком, које ваља савладавати првенствено кроз употребу, у позоришту када говоримо о говорној форми или из новина када је у питању писани облик, будући да не постоји експлицитна норма.

⁷ Мисли се овде, очито, на узусну норму „правилног говора”. Сâм Стерија овде се не изјашњава о статусу такве језичке норме у доситејевском славеносрпском језику, нити о њеној природи.

Одговор Милована Спасића Стерији стигао је у Ч. 9, 28. Февруарія 1847, на ступцима 70–72, а део текста о језику почиње критиком Стеријиног неадекватног стила и сумњама у његове намере:

Реченый еданъ Членъ Читалишта, или болъ рећи књижевный шальвивчина (чаушъ), опоминюћи Г. Учредника Новина Читалишта, да непушта у свѣтъ саставке съ толикимъ погрешкама, додае (оставляюћи каже на страну неке ошибке противу Логике), да баръ Грамматика честита и Орфографія правилна буде; ерь се Новине издаю, да люди што науче, а не да и оно, што знаду, покваре. По овоме наводи неке речи за примѣръ, и то съ некимъ аченѣмъ и грднѣомъ, кое ништа друго непоказую, него нѣгово пакосно срце, шальвива и ачећа оштроумія, и юшть нѣку скривену намѣру нѣгову.

Централни део текста односи се на статус језичке норме код Срба, а у њему М. Спасић износи став да орфографска и граматичка норма, то јест српски стандардни језик шире гледано, заправо и не постоје, сасвим релативизујући тако статус и доситејевског и вуковског језика на половини 19. века:

У смотренію Грамматике и Орфографіе, будући да ни у едномъ, ни у другомъ призренію опредѣлены правила немамо, я ћу само неколико речій разчленити; но ће се изъ исты видити, да є оно истинито, што самъ о нѣму навео.

Потом М. Спасић истиче да је текст написао матерњим дијалектом, не узимајући у обзир обе конкурентске норме, доситејевску и вуковску. Па ипак, по опредељењу за писање на народном језику овај део текста одише духом раногa Вука, који је дозвољавао да сваки писац пише локалним дијалектом: „Прилозе у место прилоге, ђаце у место ђаке, Турце у место Турке и т. д. говори Србскій народъ у ђупрійскомъ, Ягодинскомъ и т. д. Окружію, коимъ самъ нарѣчіемъ и я, као у томъ предѣлу рођенъ, наведене речи написао.”

Следи напад на Стеријино непознавање народних говора и указивање на могућност дублетних облика у писаном језику: „А тај шальвивчина, да є то знао, – не бы казао, да є противъ Грамматике, него бы рекао, да бы болъ било писати прилоге, него прилозе, каталоге, него каталозе и т. д.” Вредна је посебне похвале спремност редакције да пренесе и сасвим супротне језичке ставове од уредникових, али су текстови попут Спасићевог већ увелико представљали анахронизам у зачетој србистици и нису доприносили решавању већ продубљивању горућих филолошких питања.

6. Статус германизама у српском језику. У истоме тексту, после указивања да Стерија не зна добро народни језик, опет сасвим у маниру младога Вука Карацића, М. Спасић вешто користи Стеријину иронију да пребаци како му је немачки језик покварио и мисао и дух: „Къ овомъ, и самъ увѣренъ, да ни єдномъ читателю могъ дописа, при речима 'штали слога и т. д.' нїе штала на умъ пала, а нѣму є зато у глави бѣла, што мора да немачки и мысли и духомъ немачкимъ дише – ; ерѣ Србинъ каже кошара, конюшница.” Још једном у тексту М. Спасић замера Стерији на изразима које назива „немцизми”, у примерима „ковати замке у место плести замке, дао є себи млека донети (оба израза Немцызми)”.

Тако су и *Новине* дале посредни прилог оправданој вишедеценијској борби српских филолога против претераног утицаја немачког језика на наш писани, па и говорни, израз, очигледног пре свега у преузетој лексици, али и у честом калкирању читавих конструкција. Та пуристичка битка започела је још 1814. у Вуковој рецензији *Новина српских*, а протекла се и на почетак 20. века, битно одређујући природу стандарднојезичких настојања у периоду од две стотине година.

7. Ортографска начела. Коментаришући фонетско решење за интернационализам тј. европеизам латинског порекла *еѣземплар*, М. Спасић се имплицитно позива на правило „пиши као што говориш” парафразирајући га готово доследно, уз ново указивање да не постоје ортографска и фонетска кодификација доситејевскога језика, а да ни у вуковском језику питања транскрипције и транслитерације оваквих примера нису детаљно разрешена („то правило нигди не постои”):

Ову речъ странну „егземпларъ (Exemplum)”, я самъ онако написао, као што се изговара, а то правило нигди не постои, да башъ съ кс исписано быти мора. – Но да, ово є тай книжевный, а у исто време и себичный шальвивчина зато тако казао, што мысли, да само онъ и нѣгови – Латински знаду и знати могу, а други – никако (!) О проклето ѣир-яньино лукавство, о проклето самолюбїе !! –

8. Вулгаризми у језику штампе. И вулгаризми су у жижу српске културне јавности доспели много пре појаве *Новина*. Опсцена лексика коју је Вук унео у *Српски рјечник* (1818) изазвала је у српској јавности општу осуду, не само црквену. У тексту који анализирамо М. Спасић је указао на чињеницу да је и Стерија активирао ласцивни, „бесрамни” глагол *намакнути*, одбацујући при томе његове стилске ефекте, а истичући моралне и образовне губитке:

Къ овомъ читали смо од І. С. П. у Подунавки 1843. год. числу 46 страни 192. тако безсрамне и неморалность кодъ читателя пробуђуюће речи, као : намакнути козу, слушкиню и т. д., да се човекъ чудити и дивити мора како є таково што голо наго тай І. С. П. у свѣтъ пустити могао; еръ и што є смешно нетреба да є неморално и саблазно, но напротивъ овога поучително.

Потом аутор текста враћа проблем на терен самога језика новина и његовога образовног утицаја на читаоце, коментаришући Стеријине „о-ва-ке и овима подобне неморалне речи и мьли”: „Дакле нъму ніе стало, хоће-ду ли Новине Читатељима на поученіе служити и у моралу ій утврђивати, него само да нъгову личну мрзость своим цаноюћимъ єзыкомъ изліе.”

Познато је да је полемика о вулгаризмима тј. опсценој лексици на-стављена током 1847. и касније и поводом Вуковог превода *Новой завјеша*, што ће се видети и из наставка рада, а потом је полако и утихнула јер је у епохама стабилизације и кристализације стандардног језика (Ивић 1998) статус овога лексичког слоја као непожељног чак и у језику књижевности постао општеприхваћен.

10. Имплицитан и експлицитан однос према Вуковој реформи. Од-нос редакције *Новина* према вуковском језику видљив је и из имплицитних и из експлицитних показатеља. Под имплицитним показатељима подразумевамо графију, ортографију и језик у самим *Новинама*, а под експлицитним текстове посвећене Вуку и вуковцима.

10.1. Графија, ортографија и језик у *Новинама* ближи су доситејев-ском него вуковском моделу, али у њима не треба занемарити ни удео Вуко-вих језичких решења. Иако нећемо улазити у детаљније анализе, указаће-мо на језичке факторе који доказују да су утицаји Вукових идеја видљиви и у *Новинама*. Највидљивији утицај је у графији, која је у новинама славе-носрпска, али су у инвентару, поред карактеристичних графема <ъ>, <ѣ>, <ѣ>, <ы> итд., присутне и Вукове графеме <ћ>, <ђ> и <џ>: пробуђуюће (Ч. 9, 1847, 72), ђака (Ч. 6, 1847, 46), Карацићъ (Ч. 3, 1848, 22) и др. Такође, во-кално /г/ обележено је искључиво као <р>: прстенъ (Ч. 3, 1848, 22), а не као <ер>, итд.⁸ Као и у доситејевском славеносрпском, морфолошка структура језика *Новина* сасвим је народна и у деклинацији и у конјугацији, али се наспрам ње налази лексика која је у вишим слојевима ослоњена на висо-

⁸ Ово је био значајан напредак у графији наших тадашњих новина. Прве новине које су прихватиле Вукову графију покренуо је Данило Медаковић под именом *Найредак* 1848. године, а излазиле су у Сремским Карловцима и Земуну до 1849. године (Скерлић 1966: 49, Бјелица 1968: 36, Бјелица 1983: 122, Крстић 2003: 89).

кофреквентне славенизме. Међу њима се запажају и хибридне форме, тј. славеносрбизми: садружеству (Ч. 1, 1848, 1) и сл.

10.1.1. Чист народни језик, са препознатљивим и одомаћеним германизмима и турцизмима, карактеристичан је за рубрику „Огласи”, у којој су очигледно лекторске интервенције редакције биле сведене на минимум. Истовремено, сами садржај текстова практично је условљавао њихову затвореност за лексичке славенизме и барокну реченицу оптерећену инверзијама и уметањима. У лексици ових огласа много је колоквијализама, синтакса је још увек неразвијена и ослоњена на разговорни језик, а интерпункција више него лоша, као у огласу у којем се потражује нестали дечак (Ч. 43, 24. Октобра 1847, 348):

Момче Светозаръ Јовановићъ родомъ изъ Шабца 13–14 година старо, црни очію обрва и косе такођеръ, у лицу црнобледъ, носи на себи 1 плаво ћурче кратко, изъ подъ ћурчета єдну дугачку антерію одъ ћитайке, изгубило се јоштъ о светомъ Илиі ове године, безъ да се зна, куда се є дело, а было є овде на терзискимъ занату, па є одъ майстора побегло, ако буди ко што о истомъ момчету дознає, нека Управителству вароши Бѣограда яви.

10.1.2. По избору народне лексике, ритму излагања, па и специфичном хумору који повремено провејава, сличан тон Вуковој устаничкој прози срећемо, опет, у извештајима са ратишта у „Војводовини српској” (Число 54, 31. Децембра 1848, 441):

Около 12. саатѣй указао се непријатељ, кога највећѣй топъ Србскѣй поздрави. Па затим два пуна саата съ обе стране топови су грували, док' на єданпутъ єдно одѣленіє десног крила подъ командомъ г. Александра Х. Тривковића на непријателя јуриши, а самъ г. Книћанинъ цело десно крило напредъ повуче. Кадъ ово непријатељ смотри, нагне бежати, а Србска войска на три колоне поделѣна непријателя съ топовима по полю вѣяти. У томъ вѣянѣ много є Мађара зароблѣно, а јоштъ више потучены.

10.2. Будући да је током 1847. објављено више чувених дела која су непосредно допринела неформалној победи Вукових стандарднојезичких начела, ваљало би очекивати да су бурни културни догађаји били адекватно медијски пропраћени и у Београду. Међутим, реакција на живе промене у настајућем стандардном језику и клими око њега готово да нема: „О Вуку *Новине* су објавиле само један чланак прештампан из *Подунавке* у броју 8 из 1848. године. Борба око Вукове реформе језика и правописа у *Новинама* није ни поменута, а такав став уредништва је истовремено и

јасан став по овом питању” (Нешић 2008). Ова појава ни у најсавременијој литератури није могла остати незапажена при анализама: „Занимљиво је да се у *Новинама Читалишта београдског* није одразила велика борба која се тада водила у Србији око Вукове реформе језика и правописа. У њима није објављен ни један чланак у којем би се расправљало о тим питањима, сем што је у посебном додатку уз бр. 8/1848. прештампан из *Подунавке* један од најнеразумнијих напада на Вуков превод *Новой Заветѣ* од В. Лазића” (Матицки 2016: 450).

Новине су, дакле, пренеле само једну информацију о Вуку Караџићу. У циљу популарисања чина даривања библиотека књигама, оне су пренеле опширан текст о уздарју које је Вук добио од аустријског цара Фердинанда (Ч. 3, 16. Јануарја 1848, 22), у којем се цитира читаво пропратно писмо. Саму вест, међутим, не прати никакав коментар:

АУСТРИЈСКО ЦАРСТВО. Бечъ. По извѣстію изъ Беча одъ 1. ток. м. добио є Г. Вукъ Стефановићъ Караџићъ, Србскій Списатель одъ Нѣгов. Величества, Цара Аустријскогъ Фердинанда на поклонъ еданъ великій бриліантнѣй прстенъ, у важности одъ 700 таліра. Знаменитѣй овај поклонъ учинѣнъ є Г. Вуку у слѣдству подарка 4 нѣгова дѣла приватной царской књиѣжницы. Подаракъ овај приѣмленъ є съ благоволеніємъ, коє му є поредъ подарка, и съ писмомъ Графа Дитрихштайна првогъ царскогъ Коморника, у име самогъ цара обявлѣно. Ево и писмо:

Благородное Господину Вуку Караџићу.

Нѣг. Ц. К. Величество примило є съ највећимъ благоволеніємъ Ваша четѣрь дѣла на србскомє єзыку, кои сте Му Вы съ Вашимъ прошеніємъ 20. Новембра 1846. поднели, и дало ии є у Свою приватну књиѣжницу (библіотеку) ставити.

Уєдно благоволило є Нѣ. Величество овимъ поводомъ изъ признаваня ревностны и у слѣдствама богаты књиѣжны трудовѣ, коима сте Вы одъ много година како на књиѣжество, тако и на обште народно образованъ Бугара и Срба дѣйствовали, и тѣме Себи за великій брой аустријски поданика овы народа одличну заслугу придобѣли, Вама приложенъ бриліантнѣй прстенъ са најышегъ Свога имена знакомъ (писмо F.) на поклонъ опредѣлити, и мени драго особито, што Вамъ и овај прстенъ по највышой препоруцы съ овимъ шилѣмъ. У Бечу 8. Јануара 1848. Дитрихштайнъ, с. р.

11. Отворени напад на Вуков превод. Други текст о Вуку, на који се позива Миодраг Матицки, пренет је из српске периодике. Уредник *Новина* Петар Радосављевић, члан Друштва српске словесности и секретар Попечитељства просвѣштенија, следио је попут Стерије доситејевску линију, па су *Новине* у додатку уз „Число 8.” од 20. фебруара 1848. прештам-

пале из *Подунавке* интригантни чланак Василија Лазића, некадашњег професора учитељске школе у Сомбору, секретара Државног савета и Београдске конзисторије и једног од највећих и најзначајнијих Вукових неистомишљеника, у којем се аутор обрушио на Вуков превод *Новой завјешта*. Занимљиво је да је В. Лазић био Вуков пријатељ, што би се из чланка тешко могло закључити:

„Он и Вук бејаху лични пријатељи и начелни противници, који би питања, о којима се баве, расправљали понајпре у – дому Лазићеву, за његовом трпезом и у хладовини његова дворишта. И кад је Вук са својом младом војском одржао био све мегдане, Лазић је кавалерски говорио: 'Уграби Вук омладину и са њом победи. Нека му је са срећом!'" (Гавриловић 1990: 69).

Уредништво је Лазићевом тексту посветило обиман „Додатак к Новинама Читалишта београдског” на чак четири стране и тиме се једини пут директно и активно укључило у „рат за српски језик и правопис”, иако Лазићева обимна размишљања и квалификације ни овога пута није пратио било какав уреднички коментар. Као уредник самога Додатка потписан је Милош Петровић, испод чијег имена стоји још једна напомена: „Издано и печатано у Правителственој Књигопечатњи у Београду.” Владимир Мошин (1974: 581) Лазићев текст одредио је као „демагошки вапај народу о спасавању српске културе од Вука и његових следбеника”. Василије Лазић на самоме почетку текста подвлачи како је „народъ нашъ и прекосавски, и задунавски узаврео на Вуковъ 'Приѣводъ' светога писма”, те се одмах осврће на језик и стил постојећих полемика, то јест савета о томе како је требало поступати са Вуком Караџићем (1):

Еданъ ми каже, да є требало Вука болъ шибати ; а други ми вели, да нѣга треба бости као шилькомъ, да што осети, а не онако пристойно крпити. Овимъ подобна примѣњена чуо самъ гдишто и овдѣ.

Потом тврди да су млади Вукови следбеници заведени зато „што не имаше доста времена на размишљање, или што неймаю јоште доста мудрости свѣтске, и пространа искуства, безъ коихъ се не може зрело разсудити, на чемъ се оснива права и вештествена полза рода нашега” (1). Две су замерке које В. Лазић ставља решењима младих вуковаца – избор Вукове ћирилице и избор источнохерцеговачког дијалекта за основицу стандардног језика: „Они су се завели за азбукомъ, коју неће народъ нашъ, и за нарѣчіемъ некимъ, коє се не говори међу милионима націє наше” (1).

Вуковој ћирилици се замера на решењима <ј>, <љ> и <њ>, а за избор основце стандардног језика написано је у веома некоректном тону следеће:

Па не требали пре узети за народъ миллионе онихъ срба, него єдну прегрштъ. Не требали пре узети за народъ србски миллионе онихъ срба, кои су већ на некомъ вишемъ степену благоизображеня, и кои су єзыкъ свой по струкама землѣдѣлія, рукодѣлія, трговине, наука, и државнихъ дѣла, већ нешто развили, обогатили, угладили, ускорили, и поевропили, него прегрштъ онихъ срба, кои су и данъ данашњи само номади, и коимъ є єзыкъ остао само за потребе номадскога живота (2).

Кривотворећи број говорника источнохерцеговачког дијалекта, В. Лазић их истовремено пејоративно одређује као „номаде” који као колектив нису „на неком вишем степену благоизображења”, те им изрази нису стилски диференцирани. Занимљиво је Лазићево социолингвистичко запажање о милионима непрецизираних Срба који су свој језик већ стилски диференцирали и „поевропили”. И док се прво – не на нивоу регистровања броја корисника већ на нивоу указивања на стилску полифункционалност славеносрпског језика – може узети као делимично тачно, друго привлачи пажњу, нарочито у контексту Стеријиних термилолошких идеја. Видљиво је, наиме, да се В. Лазић залаже за поевропљење српског језика, али се у његовом тексту не види на шта тачно мисли: интернационалну лексику, стилске утицаје развијенијих култура или нешто треће.

Потом се у тексту оцењује Вуков превод *Новой заветѣ*, који је препун „ругобе и гада”. После дужег цитата из Вуковога превода, Лазићев тон прераста у ватрену агитацију праћену директним обраћањем читаоцима. Опет се нападају „најгадније” речи, а читаоци *Подунавке*, посредно и *Новина*, саветују се да у српској цркви подрже рускословенски језик и спрече продор народног српског језика:

Сада судите, браћо, шта намъ почини одъ светого писма, и свете науке, и светого слова, човекъ, ако є човекъ. Онъ нама преводи, и толкує свете ствари речма најгаднијима, и, да по нѣму речемъ, поганима. Єзыкъ славенски треба да остане намъ свагда свети єзыкъ, како намъ є и био светъ за толике вѣкове (4).

Вук се оптужује да и не пише народним већ својим језиком, који се одређује бројним пејоративним епитетима. Опет се подвлачи да је Вуков језички израз у преводу далеко од „европејског” и „поевропљеног” уха, што је у коментару превода *Новой заветѣ* могло и да збуни читаоце са просто-

ра Slavia Orthodoxa, веома опрезне када су утицаји католичке Европе у питању. Аргументе за све примедбе аутор препознаје пре свега у *лексици* превода, мада не издваја карактеристичне примере, али и у његовим *фонетским карактеристикама*:

А Вукъ, када говори о Богу, кои небо и земљу држи на едномъ длану, товари најгадније, најсрамније, и најсмѣшније речи, и изреченія. Вукъ намъ преводи свето писмо езикомъ некимъ зияластимъ, разглавоустимъ, леньштинскимъ, преразвличнимъ, дангубнимъ, незглађенимъ, безсрамнимъ, парајућимъ свако европејско ухо, и поевроплѣно. А чийъ ѣ то езыкъ ? ничијъ, до Вуковъ. Срби га онако, као онъ, не говоре нигди, по Србији, Срему, Бачкој, Банату, Славони, Хорватској, Далмацији, Босни, Херцеговини [sic!], и Црној Гори. То намъ сведочи и разговоръ овихъ народа, и гдиокя њиова књижица, песме њиове, и Новине њиове.

У описивању и одређивању Вуковог језика, В. Лазић исправно увиђа суштину реконструкција нормe из 1836. и 1839. године, којима је циљ био постизање пуне наддијалекатске природе стандардног језика који тежи „опћенитој правилности”. Наравно, исправно је приметио Павле Ивић (1998: 203–205), ови поступци базирали су се на говору градских средина, пре свега Дубровника, чиме је Вук и додатно урбанизовао српски стандардни језик. Искривљујући историјску и дијалектолошку истину, критичар В. Лазић, међутим, поступке враћања фонеме /h/ и одустајања од јекавског јотовања у групама /tje/ и /dje/, од којих несумњиво креће у осуди, смешта у другачији, конфесионални контекст, на који су православни Срби у 19. веку били најосетљивији:

На херцеговачки ѣ нешто налику, но опет није херцеговачки. Найвише може бити онъ налику на онај езыкъ, кои се не говори, но само у књигама стои старима далматинским, и дубровачким, које су понављено списали Италијани, кои су долазили изъ школа богословскихъ изъ Рима, две три године капелани-сали, докле се нису мало упознали съ езикомъ далматинскимъ, и после поста-јали редовници, и проповѣдници, а не знавши јоште толико езыка земаљскога, колико треба за проповѣди, и за књиге, сами себи стварали езыкъ као што га и Вукъ себи гради (4).

Са овакве платформе прелази се на суштину напада на Вуков превод, и уопште на целокупно Вуково деловање. Аутор износи отворене оптужбе да је је Вук све радио злонамерно, у циљу промене вере српске нације, а оптужбе су, нарочито средином 19. века, звучале као веома тешке. На њих је, додуше, Вук већ био навикнут још од 1818. године, када је у графију

Српској рјечника увео графему <ј> из латинице. На то прогањање и константно подозрење дела српске јавности, помало изненађујуће, подсећа и сам В. Лазић:

Но ово є, браћо, єзикъ туђъ. Єзикъ туђъ, туђа вѣра. Єзикъ може лако бити мость, и прелазакъ у вѣру. Єли теби, мили роде, доста ужаснога тога подозрѣнія на Вука, суди сам; но најпре знай, да є Вукъ свагда таяао одъ насъ ту свою кнѣигу, а са фратровима и другима иновѣрцима шуровао, и безъ допуштєня духовне власти наше издао.

При крају тон текста постаје упозоравајући, а српски народ се позива на бојкот Вуковог превода не би ли се очувало православље: „Сада браћо чините, што знате. Само не изгледайте сви све одъ єднога. Єзикъ, народностъ, вѣра: то су блага обшта, о коима сваки има право бесѣдити, землѣдѣлацъ, рукодѣлацъ, трговацъ” (4). Текст се завршава још једном више него нескривеном сумњом у Вукове добре намере: „Превара се починѣ сѣ малима стварма: најпре сѣ писменама, после сѣ єзикомъ, па онда сѣ вѣромъ. На малу удицу и глѣисту лове рибари велику рибу. Ловке, гвожђа, ступе, замке, мреже, яме, оружіє, засѣде, све то крию, и покриваю ловци” (4).

12. Цензура у београдској штампи. У *Новинама* није забележено на какав је одјек наишло преношење Лазићевог текста из *Подунавке*, није објављена нити једна реакција, било уредништва или публике. Тако је овакав веома оштар напад на Вуково дело, један од последњих и најопаснијих истовремено, прошао у самом гласилу сасвим тихо, без нових напада које су појединци вероватно чекали, али које је спречавао нови дух српске културе, сада већ романтичарске.

Као што је познато, „Вук лично није у штампи реаговао на чланак В. Лазића, препустивши то Даничићу” (Мошин 1974: 584).⁹ Даничићев одговор у форми брошуре појавио се одмах после Лазићевог текста објавље-

⁹ У писму из Беча кнезу Михаилу Обреновићу Вук је 16. марта 1848. године напоменуо да му цензура брани да одговори критичарима, па и В. Лазићу. Он прецизира: „Ја сам на то [Петронијевићев напад на Вуков превод, напомена А. М.] послао у Биоград одговор, али не само што ми га нијесу хтјели допустити да се наштампа, него је још В. Лазић, јамачно да би угодио Петронијевићу и митрополиту Петру Јовановићу, а може бити и по њову наговору, наново наштампао на мене и на мој пријевод погрду и псовку и хулу као на највећег непријатеља нашег закона и наше народности. Тако је уз Петронијевића и уз Митрополита скочила готово сва Швабурија у Србији, те ме грди и биједи, а правдати се и бранити не допуштају ми!” (Караѿић 1994: 112).

ног у *Подунавки*. Брошура је садржала два текста: „Даничићев одговор: В. Лазићу II” и „Још којешта” (Даничић 1925: 103–108, 109–116). Даничићев одговор био је оштро интониран: „У честитијех народа овакови чланак или никако не би изишао на свијет, или ако би изишао не би се на њ ништа одговарало, него би се само рекло ономе који би га написао да се није више усудио перо у руке узимати” (Даничић 1925: 103). Суштина Даничићевога текста, међутим, тиче се и стања у престоничкој штампи, јер „кад нам не би у Београду била онаква цензура да је луђе у свијету нема, – за цијело, би се са више страна чули и друкчији гласи за Нови завјет” (Даничић 1925: 104). И текст „Још којешта” започиње освртом на цензуру власти у Београду, спроведену у престоничким новинама и усмерену према тековинама Вукове реформе: „Ја рекох напријед за Београдску цензуру да је луђе у свијету нема. Когод зна какво је зло свака ценсура нека још помисли да се у Београду поред свега осталог и правопис свакој књизи цензурира, пак ће онај час познати сву лудост Београдске ценсуре” (Даничић 1925: 109). Даничић на истоме месту наводи и реакцију на покушај да у *Српским новинама* и *Подунавци* објави одговор В. Лазићу. Одговор на Даничићеву иницијативу гласио је да „*оно противу Лазића не да се ни штампати ни с новинама разашляти*.” На основу изостављеног дела свога текста објављеног у *Подунавци*,¹⁰ Даничић (1925: 114) закључује да такав „посао Београдске ценсуре поред осталог и то свједочи да у Србији за Вуков пријевод Новог завјета ни једне добре ријечи није слободно наштампати, а свако грђење и опадање слободно се штампа.”

Иако експлицитно не пише о цензури у *Новинама* већ у *Подунавци*, за разумевање језичке ситуације и њених одраза у београдској штампи битан је закључак текста „Још којешта”: „Свака је ценсура велико зло овога свијета; за то су је и укинули већ сви честитији народи по свој Европи. Али она јамачно нигдје није била књижевна партија као што је ево Београдска која заклања и брани незнање и будалаштине, лажи и безобразлуке својијех другара” (Даничић 1925: 115–116).

12. Поглед на Његошев *Горски вијенац*. Иако је граfiјски, ортографски и лексички Његошев писани језик међу језицима Вукових присталица и симпатизера био најближи идеалима којима су *Новине* тежиле, иако се Његош никада јавно није декларисао као Вуков присталица, ни о *Горском вијенцу* оне нису пренеле више од штурих, техничких информација.

¹⁰ Изостављени део реченице је гласио: „како сам чуо за *Нови завјет* да се спрема својијем истинитијем видјелом и Србина да обасја” (Даничић 1925: 114).

Тако, на пример, у „Числу 14.” од „4. Априлія. 1847.” на ступцу 106. читамо: „Његово Высокопреосвештенство Г. Владика Црногорскій, Петар Петровићъ, изволио є 10 комада свога найновиѣгъ стіхотворногъ дѣла 'Горскій Вѣнацъ' Књижности Читалишта нашегъ на даръ послати.” У истом броју је и информација о књижари где се ово Његошево дело може купити, на ступцу 112: „Нова Књига „Горскій Віенацъ” стіхотворно дѣло В. Г. Петра Петровића, Владике Црногорскогъ, може се добыти у књигопродавницы Глише Возаровића по 2 цванц. или 8 гроша чарш.”¹¹

13. Илирци. *Новине* већу пажњу нису посветиле ни хрватскоме Илирском покрету. И други српски интелектуалци средином овога века, на пример они окупљени око Матице српске, већ су били доста сумњичави према идеји о напуштању српског и прихватању илирског имена, како народа тако и језика. После више од два месеца у односу на наведену вест о Његошевом гесту према библиотеци, *Новине* извештавају и о сличном дару Људевита Гаја: „Књижности Читалишта нашегъ поклонили су: Г. Докторъ Людевитъ Гай Учредникъ Хорватски Новина 24 књиге.”

14. Закључак. Симпатије уредништва *Новина* биле су на страни доситејевске и још новије, Стеријине концепције стандардног језика, која је подразумевала модификовану славеносрпску графију, морфонолошку ортографију, народну граматику и вишу лексику ослоњену на различите типове славенизама. *Новине* су зато пренеле информације о најави и појави *Гласника Друштва срѣске словесности*, који је пропагирао модернизовану доситејевску концепцију стандардног језика, затим огласе за Захаријевићеву граматику славеносрпског језика, потом Стеријине судове о нормираности доситејевског облика овог језика, и сл. Истине ради, текстова посвећених директном пропагирању доситејевског славеносрпског језика нема, а у време његове доминације у Србији за таквим текстовима није било ни преке потребе.

Са друге стране, Вук и вуковци у новинама се готово игноришу. О Његошевом *Горском вијенцу* дате су само штуре информације, без вредновања квалитета дела. *Песме* Бранка Радичевића и *Рат за срѣски језик и правопис* Ђуре Даничића нигде експлицитно нису ни споменути. Вуковом преводу *Нової завјѣта* посвећен је посебан додатак на четири стране, у којем је пренет отворени Лазићев напад из *Подунавке*.

Па ипак, „Огласи”, као и вести са ратишта из устаничке 1848. године, приближиле су сасвим штампани језик *Новина* вуковском изразу, а на Ву-

¹¹ Исти оглас поновљен је и у Ч. 16, 18. Априлія 1847, на ступцима 127–128.

ковом трагу су били и поједини ставови Милована Спасића у његовом полемичком тексту, писаном као одговор на Стеријин напад. Јован Стерија Поповић, очито, није имао довољно снаге и одлучности да у *Новинама* уђе у отворени сукоб са Вуком, директно му супротстављајући сопствене језичке ставове. На исти начин је, уосталом, поступио и у Друштву српске словесности. Ни уредници *Новина* нису поступили мање опрезно: резултати Вукове реформе су игнорисани, а једини истински акт неслагања представља преношење Лазићевог текста, лишено било каквог коментара. Иако се у *Новинама Чинишмишћа београдског* у појединим текстовима покушавала створити лажна слика о актуелној стандарднојезичкој ситуацији, процес победе Вукових језичких начела био је незауостављив и у Београду, што су најбоље потврдила и надоласећа превирања у Друштву српске словесности.

ЛИТЕРАТУРА

- Бјелица 1968:** Mihailo Bjelica, *200 godina jugoslovenske štampe : pregled istorije novinarstva*, Beograd: Jugoslovenski institut za novinarstvo – Književno izdavačka zadruga Sloboda.
- Бјелица 1983:** Mihailo Bjelica, *Štampa i društvo : istraživanje istorije novinarstva*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Jugoslovenski institut za novinarstvo.
- Булатовић 1997:** Бранка Булатовић, *Летопис културног живота 1791–1849*, Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за књижевност и уметност.
- Гавриловић 1990:** Андра Гавриловић, *Знаменисти Срби XIX. века*, Београд: Култура.
- Даничић 1925:** *Ситнији списи Ђ. Даничића I : критика, полемика и историја књижевности*, Београд: Српска краљевска академија.
- Ивић 1998:** Павле Ивић, *Преглед историје српског језика* (прир. Александар Младеновић), Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Карацић 1994:** Вук Карацић, *Преписка VIII (1848–1850)* (прир. Голуб Добрашиновић), Сабрана дела Вука Карацића, књига двадесет седма, Београд: Просвета.
- Крестић 2003:** Василије Крестић, *Историја српске штампе у Угарској 1791–1914*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства – Историјски институт.
- Матицки 2016:** Миодраг Матицки, *Српска књижевна периодика 1766–1850*, Нови Сад: Матица српска.

- Милановић 2017:** Александар Милановић, „Преломна 1847. година: другачији поглед”, *Књижевност и језик*, LXIV, 1–2, 51–66.
- Милисавац 1986:** Живан Милисавац, *Историја Матице српске : први део : 1826–1864*, Нови Сад: Матица српска.
- Мошин 1974:** Владимир Мошин, *Вуков Нови завјет*, Београд: Просвета [посебан отисак из Сабраних дела Вука Караџића, књиге десете: *Нови завјет*].
- Нешић 2008:** Станиша Нешић, „Новине Читалишта београдског”, у: *Новине Читалишта београдског: 1 / 3 јануар 1847. – 2 / 14 јануар 1849.* (ур. Станиша Нешић), Београд: Библиотека града Београда.
- Павић 1979:** Милорад Павић, *Историја српске књижевности класицизма и преромантизма : Класицизам*, Београд: Нолит.
- Скерлић 1966:** Јован Скерлић, *Историјски преглед српске штампе 1791–1911; Јавно мњење у Француској према политичкој и социјалној поезији од 1830 до 1848* (прир. М. Бегих), Београд: Просвета.

Aleksandar M. MILANOVIĆ

A REFLECTION OF THE STANDARD-LANGUAGE SITUATION
IN *THE JOURNAL OF THE BELGRADE READING ROOM* (1847–1849)

Summary

The paper analyses texts published in *The Journal of the Belgrade Reading Room* that featured discussions and commentary on the current Serbian standard language situation. *The Journal* meticulously followed the work of the Society of Serbian Literacy and propagated ideas on further standardisation of Dositej-era Slavonic Serbian. It points to many current linguistic problems, first and foremost in the fields of writing and lexis. Vuk's reform was ignored or openly attacked, so the importance of the landmark year 1847 cannot even be intimated from *The Journal's* table of contents: Vuk's translation of the New Testament was brutally attacked with the reprinting of Lazić's *Podunavka* text, Njegoš's *The Mountain Wreath* was mentioned only in passing, while Radičević's *Poems* and Daničić's *War for the Serbian Language and Orthography* were not even registered.

Keywords: standardisation, language norm, language situation, Slavonic Serbian language, Dositej-era language, Vukovite language, Jovan Sterija Popović, Vuk Karadžić